

İNSANLIK ÖLDÜ, ONU BİZ ÖLDÜRDÜK

Toplumlar değişip dönüşedursun, her çağ kendi krizini doğurur ve her kırılma, insanın kim olduğunu yeniden sorgulamasına neden olur. Arapçada “unutmak” anlamına gelen nisyân kökünden türetilen insan sözcüğü, bizi doğarken bir hafıza yetmezliğiyle mühürler sanki.

F. Konsolos Aydın ÖZÜ

Hatırlamayı beceremediğimiz her dönemde yeni tanrılar, yeni putlar diyor; sonra da onları bizzat kırıyoruz. Modern felsefenin büyük uğrakları bu kırma–yeniden yapma döngüsünü yalnızca yorumlamakla kalmadı, kimi zaman bu süreci doğrudan teşvik de etti.

Hegel’in efendi köle diyalektiği, bireyin kendisini tanıma arzusunu başkasının gözünden geçerek kurduğunu anlatır. Ancak bu tanınma arayışı çoğu zaman bir güç ilişkisine dönüşür; bireyin kendisini gerçekleştirme-si, ötekinin bastırılmasıyla mümkün kılınır. Böylece tanınma, özünde haklı bir ihtiyaç olmaktan çıkıp tahakkümle lekelenmiş bir üstünlük talebine bırakır.

Stirner’in radikal bireyci yaklaşımı ise bireyin iradesini mutlaklaştırır. “Benim iyim ve kötüm yalnız bana aittir” ifadesi, bireysel ahlâkı ortak değerlerin üzerine koyar. Ortak bir ahlâk zemininden uzaklaşmak, bireyi yalnızlaştırmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal bağları çözerek

1 Dr. Aydın Özü, Sri Lanka Fahri Konsolosu

bencil tercihlere dayalı bir düzenin önünü açar. Bu noktada bencilik, bir karakter zaafı değil, yeni bir norm haline gelir.

Schopenhauer’in karamsar evren tasarımı ise bu kopuşun metafizik boyutunu resmeder. Ona göre evreni yönlendiren şey rasyonel ilke değil, rastgele ve kör bir iradedir. Bu nedenle hayatın anlamı yoktur; acı, var oluşun temelidir ve merhamet ancak şansa bağlı olarak zuhur edebilir. Bu görüş, insanı toplumsal sorumlulukla değil, içgüdüsel yönelimleriyle tanımlar.

Ve nihayet Nietzsche, “Tanrı öldü” diyerek bu uzun düşünsel kırılmayı felsefi tarihin en çarpıcı cümlesiyle ilan eder. Tanrı’nın ölümü, değerlerin üzerinde yükseldiği ilahi zeminin çöküşüdür.

Birey, artık sınırsız bir özgürlükle baş başadır; ancak bu özgürlük, değersizlik ve boşlukla iç içe geçmiştir. Merhametin ve adaletin buharlaştığı bir dünyada, insanın kendini yeniden inşa etmesi gerekir.

İşte tüm bu düşünsel miras, günümü-

zün birey merkezli ve kırılğan değer yapısının zeminini oluşturur. Bizi bugüne taşıyan bu fikirler, derinleşen ahlaki kopuşun da sessiz tanıklarındır. Ve ben bugün, tüm bu felsefî çağrılarının ardından kendi çağrımı kişisel bir sorumlulukla dile getiriyorum:

“İnsanlık öldü, onu biz öldürdük.”

Dünya düşün tarihine damgasını vuran bu filozofların görüş ve kavramları, yalnızca ait oldukları dönemin değil, aynı zamanda günümüz dünyasının da derinlikli anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Onların dile getirdiği kopuşlar, çöküşler ve özgürlük vaatleri, bugünkü birey merkezli toplum yapılarının entelektüel zeminini hazırlamıştır.

Bu düşünsel miras üzerinden ilerleyerek yazıyı sürdürmek, belki de Antikçağ’daki Aristoteles geleneğine yaklaşmak anlamına gelir. Zira Aristoteles yalnızca felsefeyle değil; biyoloji, fizik, astronomi, politika, etik ve mantık gibi pek çok alanda düşünen, sentez kurabilen bir zihnin temsilcisidir. Ne var ki burada, ben de

konuyu kendi uzmanlık ve deneyim alanıma, yani enerji sistemleri ve altyapılarına çekerek değerlendirmeye gayret edeceğim.

Bu bağlamda, enerji meselesini uzun uzadıya tartışmak niyetinde değilim. Zira enerji kaynaklarının tarihsel önemi, bu kaynaklara ulaşmak için verilen mücadelelerin hem bölgesel çatışmaları hem de küresel savaşları tetiklediği artık fazlasıyla bilinen bir gerçektir. Enerjinin, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik ve hatta etik sonuçları olduğu da yeterince tartışılmıştır. Bu alanda dönüp dolaşıp aynı döngüsel krizlerde takıldığımızı görmek, bizi daha yapısal ve kavramsal bir noktaya yönlendirmelidir.

Bu nedenle dikkat çekmek istediğim esas konu fiyatlar değil krizlerin sonuçları üzerinedir. Petrol fiyatları her an hareket hâlinindedir; arz-talep dengesi, üretici ülkelerin kararları, küresel krizler, siyasi gerilimler ve binlerce başka parametre bu fiyatı anbean değiştirir. Bu dalgalanma olağandır; ama asıl olağanüstü olan, insan hayatının da bu değişkenlikten et-

kileniyor olmasıdır. Yeryüzünde yaşanan savaşlara dikkatle bakıldığında, insan hayatının savaş dönemlerinde dramatik biçimde değersizleştiği açıkça görülebilir. Bazen enerji hatlarının kontrolü, bazen maden yataklarının paylaşımı için yürütülen müdahalelerde, insanlar “kaçınılmaz zayıf” ya da “yan etki” olarak tanımlanmakta, kıymeti istatistiklere indirgenmektedir.

Bu noktada savaş alanından zihinsel olarak uzaklaşıp, bir başka kırılma alanına, günlük yaşamımızın içine sızmış dijital altyapılara bakmak anlamlı olacaktır. Bugün internet bağlantısıyla örülü hayatlarımızın arkasında, yoğun enerji tüketimine dayanan bir sistem çalışmaktadır. Fiziksel altyapılar, veri merkezleri, kablolu ağlar ve sunucular sayesinde işlerliğini sürdüren dijital dünya, aslında büyük ölçüde enerji kaynaklarına bağımlıdır.

Ve nihayetinde bu sistemin tamamı, bir fişe bağlıdır. Üstelik bu yalnızca teknik bir gerçeklik değil, medeniyetin işleyiş mantığını açığa çıkaran sembolik bir yapıdır. Yani bugün “fişi çeken” bir güç, yalnızca bir bilgisayar değil; iletişim sistemlerini, ekonomik faaliyetleri, finans akışlarını, hatta bireyler arasındaki sosyal ilişkileri bile geçici olarak devre dışı bırakabilir. Bu çerçevede “Biri fişi çekerse insanlık ne olur?” sorusu artık bir abartı değil, doğrudan çağın kırılma noktasına işaret eden ciddi bir sorudur.

Bu soruya net bir yanıt vermek mümkün değil. Çünkü mesele sadece teknolojik değil, aynı zamanda felsefi ve ahlâkidir. Enerjiye, teknolojiye ve altyapıya bu kadar bağımlı bir dünyada, insanlık dediğimiz kavramın özü neyle tanımlanacak?

Bu sorunun cevabını hesaplanabilir parametrelerle açıklayamadığım için, bu bahsi kendi adıma kapatıyorum.

Ama ardından şu soru hâlâ masada duruyor:

O hâlde ne yapılmalı?

Tüm bu felsefi sorgulamalar, teknolojik bağımlılıklar ve kırılma medeniyet yapılarının ardından elimizde kalan en insani reçete oldukça yalındır: birbirimize saygı duymak. Her şey, insanın insana

gösterdiği bu en basit ama en derin tutumla başlar. Bu saygı, yalnızca bireyler arasında değil; emeğe, bilgiye, katkıya, geçmişe ve ortak hafızaya yönelmiş bir tanıma biçimi olarak toplumsal dokuyu yeniden örme kapasitesine sahiptir. Çünkü saygı, yalnızca bir duygu değil; adaleti ve sürdürülebilirliği mümkün kılan bir etik ve kültürel tercihtir.

Tarihin bize sunduğu pek çok örnek, bu saygının hem bireysel hem de toplumsal inşa süreçlerindeki önemini

gösterir. Türklerin bilinen ilk yazılı metinleri olan Orhun Yazıtları, yalnızca siyasal birer bildiri değil; aynı zamanda bir toplumsal hafıza ve saygı arayışının simgeleridir. 8. yüzyılda Orhun Irmağı kıyılarına dikilen bu taşlar, ölen hükümdarların ardından onların başarılarını gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlayan bir anıt geleneğini temsil eder. İlginçtir ki bu anıtlardan ilki, Bilge Tonyukuk adına dikilmiş; ikinci yazıt, Kül Tigin için; üçüncüsü ise Bilge Kağan adına yazılmıştır. Hâlbuki Bilge Kağan kendi gücünü övmek için bir taş diktirebilirdi. Bunun yerine, önce diğerlerinin değerini yaşatmayı tercih etmiştir. Bu bile başlı başına “tanınma ve saygı” temelli bir siyasal bilinçtir.

Benzer bir yaklaşım, yüzyıllar sonra Rönesans'ın beşiği Floransa'da gözlemlenir. Katedrallerin kubbelerinde Tanrı'yı simgeleyen kutsal figürlerin hemen altında Leonardo da Vinci, Botticelli ve Michelangelo gibi sanatçılara yer verilmiştir. Bu yerleştirme bir mimarî tesadüf değil; Tanrı ile insan emeği arasındaki ilişkinin kamusal bir teşhiri, sanatkâra gösterilen bir hürmettir. Sanat, yalnızca estetik değil; bir saygı pratiği olarak da toplumun merkezine alınmıştır.

Günümüz dünyasında da bu anlayışın izlerine rastlamak mümkündür. Örneğin Aston Martin markası, otomotiv dünyasının lüks sembollerinden biri olarak yalnızca kurucularının adını taşımakla kalmaz; her el yapımı aracın içine, son montajı gerçekleştiren ustanın imzasını da işler. Bu imza, anonim üretimin içinde bireysel emeğe yer açar ve değer zincirine duyulan saygıyı gösterir.

Nike'in logosunu 1971 yılında henüz bir üniversite öğrencisiyken tasarlayan Carolyn Davidson'un hikâyesi ise belki de saygı ekonomisinin en sembolik anlatılarından biridir. Şirketin kurucusu Phil Knight'ın verdiği 35 dolarlık sembolik ödeme, yıllar sonra şirket küresel bir dev haline geldiğinde yerini hisse senedi ve kamuya açık bir teşekkür konuşmasına

birakmıştır. Bu geç gelen ama unutulmayan jest, yalnızca tasarımcının değil, emeğin ve katkının hak ettiği değeri bulması açısından anlamlıdır. Oysa şirket sahipleri bu hikâyeyi hiç hatırlamadan yollarına devam edebilirlerdi.

Tüm bu örneklerin ortak noktasında, katkının tanınması, emeğin görünür kılınması ve geçmişe yöneltmiş yapıcı bir saygı duygusu yer alır. Saygı, burada hem hafızayı koruyan hem de geleceği inşa eden bir değer olarak öne çıkar. Doğa sistemlerinin işleyişine bakıldığında bile türlerin birbirine karşı gösterdiği uyum, bu saygının bir başka düzlemde nasıl işlediğini teyit eder.

Bugün Nietzsche, Hegel, Stirner ve Schopenhauer'in mirası düşüncemizi büyüttü; ama ekonomik büyümenin adaleti teminat altına almadığını, teknolojik hızın merhameti garanti etmediğini de gördük. Tanrı'nın ölümünden sonra kurulan modern şehir, şimdi insanlığın ölümüyle yüz yüze. Yeni medeniyet kitabının ilk cümlesini biz yazacağız: Unutma lüksümüz yok; fişi takılı tutmak için birbirimizi hatırlamak zorundayız. Saygı emeğin adı, adalet emeğin yurdu, enerji ise tüm bunların nabzıdır. Fişi çekmek insanî kibirin eseri; yeniden takmak da insanî iradesinin elindedir.